

AARS

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DE SABADELL

Núm. 152

23 de maig de 2015

EL VALLÈS OCCIDENTAL

SANTA MARIA DEL PUIG DE LA CREU (CASTELLAR DEL VALLÈS).

El Puig de la Creu és un cim carregat de llegendes. L'historiador Antoni Verges ens conta que, segons la llegenda, a dalt del cim hi havia un monestir de dones, el qual va ser construït perquè hi va morir un drac o brívia com deien els catalans de l'època. Un drac que assolava els pobles de l'entorn, els quals varen fer un vot, el de construir un monestir d'homes i un de dones si s'aconsegua matar-lo. Com que va morir al cim del Puig de la Creu després d'haver estat ferit de mort a la muntanya de Sant Llorenç es va construir el d'homes al cim de la Mola i el de dones, al Puig de la Creu, (Verges, 1974). Una segona llegenda es basa en la idea que el Puig de la Creu era un monestir de monges i

SANTA MARIA DEL PUIG DE LA CREU, des de ponent.

que són les que van fundar el monestir de Sant Vicenç de Jonqueres, de Sant Pere d'Ègara, actualment de Sabadell. (Vall, Masvidal, 1983).

Castellar i Sentmenat durant molts anys s'han discutit la titularitat de l'edifici, que és situat a cavall entre els dos municipis. Cada un atribuïa a l'altre el robament de la campana pels de Sentmenat i el de les les imatges pels de Castellar. Així, els de Castellar cantaven:

*Als lladres de Sentmenat,
Sant Menna no els ajudeu,
que n'han robat les campanes,
de dalt del Puig de la Creu.*

i els de Sentmenat:

*Als lladres de Castellar,
Sant Esteve no els ajudeu,
que n'han robat sants i santes,
de dalt del Puig de la Creu.* (Vinyets, 1990)

La primera menció que tenim de Santa Maria del Puig de la Creu és de l'any 1192, quan en Guillem Ramon de Montcada i la seva esposa Guillemma fan entrega al monestir de Sant Cugat del Vallès del "*locum in quo edificatum est oratorium beate Marie que vocatur de Cruce*" que es tradueix com "*el lloc on hi ha edificat l'oratori de Santa Maria, dit de la Creu*". Aquest personatge, segons explica Ramon Vall, va assassinar dos anys després l'arquebisbe de Tarragona, Berenguer de Vilademuls.

Hi ha molt poca documentació d'aquest edifici. La següent notícia és de l'any 1337 per la qual sabem que l'església era servida per un beneficiat que era nomenat per l'abat de Sant Cugat del Vallès.

SANTA MARIA DEL PUIG DE LA CREU. Edificacions que tanquen l'eixida pel costat de tramuntana.

A principi del segle XV els altars laterals eren dedicats a Sant Mateu i a Santa Margarida. Segons sembla aquesta santa va despertar una gran devoció a la contrada, fins al punt de celebrar el dia del seu sant amb un gran i fastuós aplec.

A partir del segle XVI el nomenament del beneficiat era un dret que compartien l'abat de Sant Cugat i els administradors de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona fins que, a la darrereria del segle XVIII, la disminució de rendes obligaren a substituir el benefici per un llegat pietós.

Sembla que durant la guerra del francès va ser abandonada i, a causa de l'estat de degradació que presentava, la gent de Sentmenat, que varen arribar primer, s'endugueren la campana cap al poble, mentre que els de Castellar, que van arribar després, s'emportaren les imatges.

L'any 1925 es varen fer obres sobre un edifici pràcticament en ruïnes. Consistiren en la refecció de les teulades de l'església i la reconstrucció de les dependències annexes del costat de migjorn. També li varen donar la imatge d'edifici militar que encara conserva avui. Durant la dècada dels 1950 es varen tornar a refer les teulades i es construí gratuïtament, un campanar neoromànic que imita l'estil llombard. A la base d'aquest campanar hi ha les restes d'un mur i pilars, d'estructures anteriors.

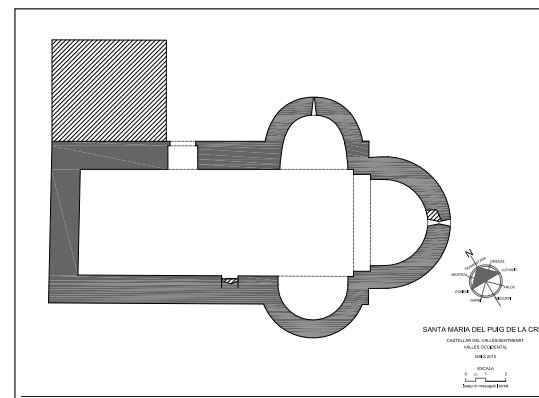
L'església del Puig de la Creu és un auster edifici d'una sola nau i tres absis. La nau, de planta rectangular, és capçada pel costat de llevant, per un absis de planta semicircular. A cada costat hi ha dues absidioles, també de planta semicircular. Tot plegat ens determina una planta de tipologia trilobada. Els tres absis sobrepassen en fondària la meitat de l'obertura. La unió de la nau amb l'absis del mig, que tenen diferent amplada, és fa mitjançant un doble reclau en degradació, que forma una arcada intermèdia entre l'amplada de la

SANTA MARIA DEL PUIG DE LA CREU. Façana de tramuntana de la capella.

SANTA MARIA DEL PUIG DE LA CREU. Capella, absis central i el de migjorn.

SANTA MARIA DEL PUIG DE LA CREU. Planta.

nau i la de l'absis, més estret. La nau està coberta per una volta de canó seguit generada per un arc un xic apuntat i l'absis i les absidioles per voltes de quart d'esfera.

La il·luminació de l'església es produeix gràcies a una finestra centrada a l'absis, ara totalment modificada interiorment, i dos ulls de bou, un en el mur de llevant, sobre l'absis i l'altre en el de ponent.

També hi ha una altra finestra, de petites dimensions, centrada en l'absis de tramuntana. És d'una sola esqueixada, amb una obertura exterior molt reduïda ja que té una amplada de 5 cms. La porta d'entrada és emplaçada al mur nord i formada per un arc cap-i-alt de mig punt, tant a l'exterior com a l'interior. Amb tot, hi ha restes d'una altra possible obertura al mur de migdia.

L'aparell dels murs d'aquest edifici és fet amb pedres de paredar, només amb un simple desbastat a la cara vista, de mida petita i que hom disposa en filades horitzontals força regulars.

Les pedres que formen l'arc de la finestra de l'absis central presenten un treball acurat que les adapta a la seva forma i dimensions. Les de la finestra de l'absis de tramuntana no presenten, exteriorment, cap mena de treball i el coronament és pla, sense diferenciar-se de la resta de les pedres del mur.

Per les característiques formals, podem incloure aquesta capella dins el grup d'esglésies rurals sense ornamentació que foren bastides al llarg del segle XII a la nostra comarca.

Aquest conjunt va ser declarat Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN) l'any 1949, en considerar-lo, erròniament, una fortificació medieval.

CAN CADAFALC (CASTELLAR DEL VALLÈS).

El nom d'aquesta masia ja és esmentat l'any 1039 en un document d'una donació que fa un tal Isarn d'unes terres dites "casa de Falcs". El 1190 és propietat de Bernat de Vallverd quan fa donació del mas al monestir de Sant Llorenç del Munt. El nom Cadafalc no apareix com a cognom d'una família fins

MAS CADA FALC. Façana de migjorn i galeria afegida

l'any 1308 i s'ha mantingut fins els nostres dies. Fins el segle XVIII no va passar a dependre de la parròquia de Castellar. Podem considerar que una bona part de la pujança de la casa es pot atribuir que tenia capacitat per hostatjar i alimentar els ramats que baixaven dels Pirineus per a hivernar a la plana.

A principi del segle XIX Antoni Cadafalch va fer construir la capella dedicada a Sant Antoni que és adossada a la façana de ponent. La mare de l'arquitecte i historiador Josep Puig i Cadafalch (1867-1956) era filla d'aquesta casa.

MAS CADA FALC. Capella de Sant Antoni, adossada al costat de tramuntana del mas.

És un edifici de planta més o menys quadrada formada per cinc cossos paral·lels, dels quals els tres centrals constitueixen la casa pròpiament dita. El de l'extrem de l'esquerre és ocupat, una part, per una capella privada i el de l'extrem de la dreta, que és força més curt, per dependències diverses que ara són per a ús de la masoveria. Darrere dels quatre cossos de l'esquerre n'hi ha un de transversal que havia estat el celler i el pastador.

Els cossos tenen la distribució i l'ús tradicional d'aquestes edificacions, tot i que amb el pas del temps alguns dels espais s'han anat adaptant o redistribuint segons les necessitats de cada moment. Aquesta construcció amb les corts i pallisses tanquen un barri.

El cos central segueix essent l'eix central de comunicació de la casa, constituït per tres sales superposades. La sala de la planta baixa és un gran rebedor-distribuïdor que connecta les dependències dels cossos laterals. La cuina se situa al cos de la dreta i té comunicació directa amb el pastador, situat al cos del darrere. El pastador té el forn adossat a la façana de tramuntana.

En el cos de l'esquerre hi havia els estables i en el cos transversal del darrere, el celler. Al fons de la sala hi ha l'escala que ens porta a la planta pis. La sala d'aquesta primer pis va ser independitzada de l'escala per separar les zones d'ús dels propietaris i les dels masovers, els quals ocupen la primera planta del cos del darrere. Els cossos laterals són ocupats pels dormitoris. La casa té dos portals adovellats un, com és normal, al cos central i l'altre al cos de l'esquerre. Aquest segon donava accés directe pel bestiar, sense haver de passar per la casa.

MAS CADA FALC. Sala de l'entrada de la planta baixa.

MAS CADA FALC. Detall de l'espiell de l'escala

Diversos elements singulars ens permeten conèixer diferents reformes que havien d'adaptar la

casa als gustos de cada moment. Bàsicament són elements arquitectònics, emmarcaments d'obertures i algun altre element ornamental. A la façana, hi tenim diverses obertures amb les llindes datades. El balcó de la sala de la planta primera té la llinda amb una inscripció indesxifrable, sense simetria ni composició, encara que sembla que es pot llegir la data 1622. Al

MAS CADAFALEC. Detall de la carassa que es troba posada sobre la llinda de la finestra de la segona planta del cos de tramuntana.

cantell de l'emmarcament hi ha una motllura formada per un taló. La finestra del cos de l'esquerre té la data 1628 a la llinda i l'emmarcament té el cantell amb una motllura formada per un bossell que la ressegueix pels tres costats. Quant a les finestres de la segona planta, la del cos central porta el nom del propietari, MIQUEL CADAFAUCH, la data 1708 i al mig de la llinda el monograma IHS, (significació de Jesús en grec). La del cos de l'esquerre, té un emmarcament llis, però a sobre de la llinda hi ha, exempta, una carassa, que considerem que hi va ser posada quan ja havia perdut la funcionalitat en el seu anterior emplaçament, penso que podria ser una cara que decorava el costat vist del dipòsit d'un rentamans.

Dins la sala de la planta baixa hi ha, en el tancament de l'escala, un espiell calat que forma una flor de sis pètals inscrita en un cercle i, entre pètals, uns cercles pintats. Aquest espiell es complementa amb una data, 1712.

Aquestes dates ens poden indicar una consolidació de la casa de tres cossos i dues plantes a la primera meitat del segle XVII i l'ampliació de la segona planta a principi del segle XVIII. És molt probable que entre aquestes dues dates s'ampliés el cos transversal de tramuntana.

TOMBA DE CADAFALEC (CASTELLAR DEL VALLÈS).

Tomba de caixa de lloses, d'inhumació individual, excavada en el terreny natural. Està disposada en l'orientació llevant-ponent. El que en queda consisteix en tres de les lloses que delimitaven l'extrem de ponent. Al costat mateix hi ha una llosa que podria ser part de la coberta de la caixa.

TOMBA DE CADAFALEC. Vestigis.

Considerant la forma com s'enterrava durant aquell temps, entenem que el que queda correspondria a la capçalera de la caixa.

La tomba és situada al vessant d'un petit pujollet que s'alça al costat del camí que baixa de Cadafalc cap a la carretera de Sant Llorenç passant per la font dels Plàtans.

Text i fotos:
Josep M. Masagué i Torné, Arqte.

BIBLIOGRAFIA

- CATALÀ i ROCA, Pere, 1969: dins "Els castells catalans" vol II. Barcelona: Rafael Dalmau, editor. p. 169.
- MOLINA, J.A. i altres, 1991: "La tomba de Catafau", dins "Catalunya romànica. Vol XVIII. El Vallès Occidental, el Vallès Oriental". Barcelona: Enciclopèdia Catalana, pàgs.104-105
- COLL, J.M. ROIG, J, 1987: "Inventari arqueològic del terme de Castellar" dins "Plaça Vella", núm. 20. Castellar del Vallès: Arxiu Històric de Castellar, pàg. 34
- CRUSAFONT I SABATÉ, Miquel, 1976: "Dos paviments de rajoles gòtiques del Vallès: Puig de la Creu i Castellar Vell", dins "Arrahona". Sabadell: Museu d'història de Sabadell.
- FERRANDO i ROIG, Antoni, 1997: "Can Cadafalc" dins "Itineraris pel massís de Sant Llorenç del Munt. La Vall del riu Ripoll. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. pàg. 75
- "Inventari del Patrimoni Històric i Ambiental de Castellar del Vallès", 2010: fitxa núm. ARR-09/048. fitxa: JAA-1/164. Castellar del Vallès: Ajuntament
- MASAGUÉ i TORNÉ, Josep M, 1991: "Santa Maria del Puig de la Creu. Arquitectura", dins "Catalunya romànica. XVIII. El Vallès Occidental i el Vallès Oriental". Barcelona: Enciclopèdia Catalana, pàgs. 101-102.
- MONTLLOR i PUJAL, Joan, 1958: "La devoció mariana en el Vallès. Santa Maria del Puig de la Creu", dins "Alba.revista de la parròquia de la Puríssima Concepció de Sabadell", núm. 106, desembre de 1958. Sabadell: Parròquia de la Puríssima Concepció, pp.
- PLANAS, E, 1989: "Estudi d'una sepultura alto-medieval de Cadafalc" dins "Plaça Vella" núm. 28 . Castellar del Vallès: Arxiu Històric de Castellar, pàg. 13-19.
- PRAT PAZ, Esteve, 1992: "L'art castellarenc. Arts plàstiques i visuals. Del neolític als temps presents". Castellar del Vallès: Arxiu d'història de Castellar, pp. 171-172
- RIUS i SERRA, Josep. 1945-47: "El cartulario de "Sant Cugat" del Vallés" vol. III. Barcelona: CSIC. pàgs. 325-326 doc. 1189
- VERGÉS i MIRASSÓ, Antoni, 1974: "Història de Castellar del Vallès". Granollers: ed. Montblanc-Martín. pp. 121-140
- VERGÉS i VERNÍS, Pere. 1895: "Topografia mèdica de Castellar (San Esteban) del Vallès". Barcelona: VALL i RIMBLAS, Ramon, 1991: "Santa Maria del Puig de la Creu. Història", dins "Catalunya romànica. XVIII. El Vallès Occidental i el Vallès Oriental". Barcelona: Enciclopèdia Catalana, pàgs. 101.
- VALL, Ramon, MASVIDAL, Agustí, 1983: "Santa Maria del Puig de la Creu", dins "El romànic del Vallès". Sabadell: ed. AUSA, pàg. 242.
- VINYETS JIMENEZ, Jordi, 1990: "Folklore de Sentmenat. Llegendes, refranys, cançons". Sentmenat: Grup d'amics del Museu Arxiu de Sentmenat.